

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

EURÓPAI PRIVATIZÁCIÓS MODELLEK KOMPARATÍV KÖZGAZDASÁGI ÉS TÁRSADALOMPOLITIKAI ELEMZÉSE

(Nyugat-európai piaci és közép-kelet-európai kvázi piaci privatizációs eljárások az államok vállalkozói tulajdonának változásában 1977–2012 között)

Dr. Török László

Témavezető: Prof. Dr. Szanyi Miklós, DSc, egyetemi tanár

DEBRECENI EGYETEM

Közgazdaságtudományi Doktori Iskola

Debrecen, 2014

Tartalom

1. A kutatás előzménye és motivációi.....	3
2. Az értekezés szerkezete, alkalmazott módszertan.....	5
3. A kutatás központi kérdései	16
4. Az értekezés tézisei	16
5. A téma további kutatásának lehetséges iránya	24
6. Irodalomjegyzék.....	24
7. A szerző kutatás tárgyával kapcsolatos publikációinak jegyzéke.....	28
8. A szerző kutatás témájával kapcsolatos konferencia előadásai	29

1. A kutatás előzménye és motivációi

A kutatást és az értekezés megírását több tényező is motiválta. Elsőként említem meg azt, hogy a magyar kormány 2009-ben terjesztette elő a privatizáció folyamatáról szóló jelentését¹ a parlamentnek, melyben azt lezártan nyilvánította. Ez vezetett arra az elhatározásra, hogy újra kutatni és vizsgálni kezdjem² Magyarország és más posztoszocialista országok életében gazdaságtörténeti jelentőségű folyamat lezárulását, felmérjem eredményeit, annak napjainkra és a jövőre kiható társadalmi-gazdasági következményeit. Ezzel párhuzamosan fogalmazódott meg bennem az a kérdés, hogy más, nem rendszerváltó országokban (Nagy-Britannia, Franciaország) miért kezdődött, hogyan ment végbe és milyen következményekkel járt az 1970-es években megindult, a társadalom- és gazdaságszerkezetet jelentősen átalakító privatizációs folyamat. Előzők esettanulmány-szerű leírása után magától értetődőnek tűnt, hogy komparatív vizsgálatot végezzek a három privatizációs modell³ között, és értékeljem, hogy főként a költségvetési bevételekre és az államadósságra nézve milyen hatással, eredményességgel ment végbe az állam vállalkozói vagyonának tulajdonváltása a három országban. A privatizáció közgazdasági vonatkozásai közül azért ezekre a szempontokra helyeztem a fő hangsúlyt, mivel e területekről lényegesen kevesebb elméleti és empirikus kutatás készült, mint más viszonylatairól. Releváns volt számomra arra a kérdésre is választ találni, hogy vajon az általam gazdaság- és társadalompolitikai szempontból egyaránt etalonnak tekintett brit metódus mennyiben vezetett más, netán jobb eredményekhez az előzőekben csak példaszerűen ismertetett szegmensekben a két kiválasztott posztoszocialista ország (Csehország, Magyarország) gyakorlatához képest.

Második motivációs tényezőt az jelentette, hogy bár a privatizációnak a rendszerváltásban betöltött szerepe kellően feltárt terület, a magánosításnak a társadalom átalakításában betöltött rendeltetéséről lényegesen kevesebb kutatás készült. Ennek vizsgálata különösen érdekes kutatási feladatnak ígérkezett, aminek módszertani alapját egy amerikai szerzőpáros

¹ Magyar Köztársaság Kormánya (2009), J/8582. jelentés az ÁPV Zrt. és jogelődjei – mint a privatizáció lebonyolítására létrehozott célszervezetek – tevékenységéről és a teljes privatizációs folyamatról (1990–2007).

² A motivációk sorában kell még említenem azt a tényt, hogy a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Gazdaságpolitikai Tanszékén 1996-ban védtem meg egyetemi doktori értekezésemet. Témája a magyarországi, általam atipikus privatizációs eljárásként definiált technikák (privatizáció kárpótlási jeggyel, MRP, KRR, ipari szövetkezetek vagyonának magánosítása stb.) bemutatása, elemzése és értékelése volt. A rendszerváltás kezdetétől 1995-ig terjedő időszaknak – a spontán magánosítást nem figyelembe véve – még ezek voltak a jellemző privatizációs eljárásai, mivel a piaci típusú, készpénzes technikák csak ezeket a metódusokat követően honosodtak meg és teljesedtek ki, elméleti és empirikus szakirodalmuk ekkor még igencsak szerény volt.

³ Modellnek az intézményi és összehasonlító gazdaságtanban nem számszerű összefüggések matematikai formalizálását nevezik. A modell a valóság egyfajta általánosítása, leglényegesebb vonásainak „stilizált tényekkénti” bemutatása, ami az összkép megalkotását segíti. Értelmeszerűen adódik tehát, hogy a modell ebben az értelemben nem hordoz kanti normatív tartalmat, azaz nem „példa a világ számára.” (Csaba, 2011: 816)

globalizált világ gazdaságban zajló privatizációkat tipologizáló tanulmánya adta számomra. A szerzők az állami (köz)vagyon magánosítását nem hagyományos közgazdasági megközelítésből, hanem abból a szemszögből vizsgálják meg, hogy az milyen konkrét eszközökkel és eredménnyel járul hozzá a privatizációval érintett társadalom szerkezetének és tagjai szemléletének átalakulásához, megváltozásához. Ez kifejezetten kevésbé vizsgált kutatási területe az állami (köz)vagyon társadalmi rendszertől független privatizációjának.

Harmadik motivációs tényezőt jelentette számomra az, hogy az USA-ból kiinduló, Nyugat-Európa gazdasági-pénzügyi intézményrendszerét megrengető jelzálogpiaci (subprime) válság (Király et.al., 2008; Gros, 2011; Reinhart – Rogoff, 2011) fejleményeitől – nem direkt módon – bekövetkező államadósság-növekedés felerősítette a privatizáció mint annak mérséklésére képes gazdaságpolitikai eszköz iránti társadalmi érdeklődést. Amint azt többen vizsgálták (Barabás et. al., 1998; Kotosz, 2006), a privatizáció bevételei alkalmasak az államadósság csökkentésére, így szinte kínálta magát a lehetőség arra, hogy megvizsgáljam az államadósság-finanszírozás legmélyebb krízisében lévő nyugat- és dél-európai nemzetgazdaságok, az ún. PIIGS országcsoporthoz tartozók (Portugal, Italy, Ireland, Greece, Spain) vonatkozásában azt, hogy milyen mértékben van lehetőségük az államaik tulajdonában lévő vagyon privatizációját felhasználni bruttó konszolidált adósságuk mérséklésére.

Megítélésem szerint napjainkra azért is vált aktuálissá a privatizáció dinamizálása, mivel az államadósság-krízisbe került országok már csak egyre növekvő társadalmi feszültségek árán tudnak költségvetési megszorító intézkedéseket bevezetni, gyakran a társadalmi elégedetlenség robbanását kockáztatják azokkal. Az államháztartások kiadási tételeiben meglévő tartalékok kimerülöben vannak, a régi uniós tagországok vonatkozásában is elmúltak azok az idők, amikor kiadásoldali konszolidációkkal érdemben lehetett az államháztartás egyensúlya irányába mozdulni. Az Unió régi tagállamainak kiigazítási és növekedési időszakának 1998–2004 közötti tapasztalatai azt mutatják, hogy azonos külső kényszer mellett eltérő teljesítményt nyújtottak a költségvetési kiigazításokban. Györffy tanulmánya (2008) megállapítja, hogy azok az országok bizonyultak igazán sikeresnek, amelyekben az államháztartási egyensúly melletti társadalmi konszenzuson alapuló (elsősorban a kiadásokat csökkenéséhez vezető) belső elkötelezettség az euró csatlakozástól függetlenül is kialakult.

Az újabb költségvetési megvonásokat fent említett országokban társadalmi konszenzussal ma már egyre nehezebb elfogadtatni, ezért is került a nemzeti gazdaságpolitikák középpontjába a költségvetési bevételeket generáló, s ezzel államadósság törlesztésére közvetetten felhasználható privatizáció eszköze.

A szakmai közvéleményben is erősödni vélem azt az álláspontot⁴ – melyet magam is osztok, és amelyet több tanulmányomban is szorgalmaztam –, hogy az adósságkrízis megoldására potenciálisan felmerülő lehetőségek körébe intenzíven be kell vonni a privatizáció eszközét. Az államadósság leépítésének folyamatát jelentősen dinamizálná az államok tulajdonában meglévő vagyontárgyak értékesítése. Van ugyanis mit privatizálni, arra tekintettel, hogy az eurózóna országainak GDP-jükhöz mért becsült állami vagyona 37,4 százalék, de a legmélyebb adósságkrízisben lévő országok közül Görögország vonatkozásában az arány 61,9, Írországé 44,0, Olaszországé 27,3, Portugáliáé 45,1, és Spanyolországé 29,3 százalék. (OECD, 2013)

2. Az értekezés szerkezete, alkalmazott módszertan

2.1. Az értekezés szerkezete

A bevezetés fejezet tartalmazza a disszertáció témaválasztásának, kutatási előzményeinek és motivációinak bemutatását, a kutatási kérdések és a hipotézisek megfogalmazását, az alkalmazott módszertanok leírását.

Privatizációkor az abban résztvevő felek – egy jogi aktus során – a tulajdonról döntenek.⁵ Ebből következően tartottam fontosnak a privatizáció-kutatás alapegységének, a tulajdonnak a kapcsolatát bemutatni a joggal és a közgazdaságtudománnyal. Ezt követi a kiválasztott három európai privatizációs modell rövid bemutatása, elemzésre történő kiválasztásuk indokolása.

A három modell kiválasztásának és összehasonlításának egyik elméleti síkja az, hogy az egyes eljárások hogyan viszonyulnak egy „tankönyvszerű, piaci módon végrehajtható” privatizációhoz. Egyazon vizsgálatba történő bevonásuk másik elméleti alapja az a felismerés volt, hogy a privatizációban a mindenkori politika nem volt megkerülhető, és a folyamat lényegesen többről szólt, mint egy ökonometria optimalizációs feladat megoldása, függetlenül attól, hogy az állami (közösségi) tulajdon Európa mely felén váltott tulajdonost. Harmadik kapcsolódási pontot pedig az jelent, hogy eltérő mértékben ugyan, de mindhárom országban releváns szerepet töltött be az állam vállalkozói vagyonának magánosítása abból a

⁴ Napjainkban tette közzé a közgazdaságtudomány két nemzetközileg elismert kutatója tanulmányát arról, hogy miért és miként kellene megnyugtatóan kezelni az eurózóna adósságválságát. Ebben a komplex intézkedéscsomagban a költségvetési többletek realizálása, az adósságok átstrukturálása – részbeni elengedése – és monetizálása mellett a privatizációt jelölik meg az egyik legjelentősebb eszközként. (Pâris – Wyplosz, 2013)

⁵ Ebből a jogi megközelítésből vizsgálva a privatizációt, teljesen mindegy, hogy az állami vagyon rendszerváltás folyamatában bármilyen technikával történő magánosításáról, vagy egy fejlett piacgazdaságban egyébként szokványos, az állami tulajdon társadalompolitikai szempontból bármiféle célúnak minősíthető privatizációjáról van szó.

szempontból, hogy az miként járult hozzá az adott ország államháztartása állapotának javításához, államadósságának mérsékléséhez.

Az államadóssággal kapcsolatosan a vizsgált időszakban és országokban talán leginkább vitatott probléma a privatizációs bevételek felhasználásának kérdése volt. Az állami vagyon értékesítésével realizálódó bevételek vizsgálatakor ugyanis két alapesetet kell megkülönböztetni: amikor a bevétel deviza formájában realizálódik, és amikor belföldiek saját nemzeti fizetőeszközükért vásárolnak állami vagyont. Ezek eltéréseit világítom meg a dolgozat bevezetőjének erre vonatkozó részében. Magyarország, Csehország és Nagy-Britannia privatizációs gyakorlatának esettanulmány-szerű bemutatásakor egyenként kitérek azok nemzeti költségvetéssel és államadóssággal való kapcsolatának szemléltetésére.

A dolgozat ezután a privatizáció fogalmának tágabb és szűkebb értelmezését adja meg, majd a magánosítás teoretikus alapjait és retorikai megközelítését írja le, végül részletesen elemzi az államadósság-finanszírozási plafonba ütközött országoknak a privatizáció eszközének alkalmazásával ex ante várható lehetőségeit az eladósodásuk mérséklésében. Előzőkről bővebben a következőket tartom fontosnak megemlíteni:

Mindenekelőtt elengedhetetlennek vélem a privatizáció teoretikus alapjainak bemutatását. Az állami (köz)tulajdon magánosításával összefüggésben legalább három elméleti fundamentumot tartok fontosnak megemlíteni, ugyanis a tulajdonjog-transzformáció teoretikus alapjai különböző irányzatokban eltérő módon jelennek meg.

Vannak normatív elméletek, amelyek a privatizációt a politikai tevékenység kívánatos irányaként igazolják, inspirációjukat néhány különböző – a jó társadalmat megjelenítő – vízióból merítik. Közülük a legbefolyásosabbá az vált az elméleti közgazdaságtanban, amely a laissez faire elvén és a szabad piacra támaszkodó gazdaságon alapul, és amely a piaci erők és tulajdonjogok szférájának kitágulásával nagyobb hatékonyságot, kisebb kormányhatalmat és több egyéni választási lehetőséget ígér.

Egy második felfogás, amely a szociális szemléletű konzervatív tradíciókban gyökerezik, a közösségek megerősödését ígéri, ha a társadalmi ellátást nagyobb mértékben bízzák a családokra, egyházakra és más, szélesebb értelemben vett non-profit szervezetekre. A privatizáció ebben az elméletben az államtól, az emberi együttműködés politikától és üzlettől mentes formáihoz való visszavonulást jelenti.

Egy harmadik perspektíva ugyanakkor a privatizációt az állammal szembeni követelések eltérésére, illetőleg a kormány „többletterheinek” csökkentésére irányuló stratégiának tekinti.

Ez az utolsó nézet – amelyet különösen a XX. század végi neokonzervatív eszmerendszerrel azonosítanak – nem szükségképpen ütközik az előző kettővel, noha mindegyikük más és más szerkezetű analízist és politikát javasol. A releváns különbségek tehát a részletekben vannak.

A kilencedik alfejezetben a privatizáció retorikai megközelítését mutatom be. Az államtalanítás témájának felbukkanása a közbeszédben az 1970-es évekre tehető, amikor Nagy-Britanniában (kevésbé később Franciaországban) felmerült az állami jövedelem-termelésre alkalmas vagyonelemek és bérlakások magánkézbe adása. Mintegy hároméves előkészítő munka után 1977-ben, az akkor uralkodó mainstream közgazdasági gondolkodás⁶ állami szerepvállalás csökkentése elve mentén kezdődött el a privatizáció folyamata.

Miként azt Szanyi (2006) megfogalmazza, a privatizációt tehát nem a rendszerváltó országok találták fel. Nyugat-Európa két legerősebb gazdaságában már javában zajlott az állami vállalatok denacionalizálása, miközben az 1980-as évek végén a közép-kelet-európai országok elérkeztek a rendszerváltás történelmi eseményéhez, melynek gazdasági fundamentumát az állami tulajdon lebontása, annak magánkézbe adása jelentette. Az 1970-es évektől mostanáig terjedő időszakban, Európában tehát mind gazdasági, mind pedig retorikai értelemben a privatizáció megkerülhetetlen volt.

A privatizáció napjainkban pedig újra tematizálja az európai gazdaságpolitikát azzal, hogy elsősorban a finanszírozási válságba jutott országcsoporthoz tartozó államadósság-mérséklésének egyik jelentős eszköze lesz, ezen államadósság-krízisbe került országok állami vállalatainak és egyéb vagyoneszközeinek kényszerű értékesítésével.

A fejezet végén az Európai Unióban napjainkban zajló legjelentősebb, meghatározóan az államadósság mérséklését célzó privatizációkat elemzem.

A II. fejezetben a privatizáció elméleti keretét mutatom be. Ebben előbb szemléltetem a tulajdonjog és a hatékonyság összefüggését, értelmezem az állami tulajdon, a magánosítás, és a tranzakciós költségek kapcsolatát, valamint a piaci kudarcot mint az állami vállalatok létének egyik indokát.

Elsőként a tulajdonjog eltérő megítéléseit ismertetem a hatékonyság vonatkozásában, ami szinte megkerülhetetlen egy privatizációs témájú disszertációban, márcsak azért is, mivel ez utóbbinak van a legszélesebb körű irodalma, amellet, hogy a privatizáció vizsgálatának ezen vonatkozására készült talán a legtöbb empirikus kutatás. Ezek közül is kiemelésre érdemesnek

⁶ A főáramon azt a jól körülhatárolható nézetrendszert értjük, amely a vezető szakmai folyóiratokat (American Economic Review, Journal of Political Economy, Journal of Economic Literature stb.) és a legtöbbet használt tankönyveket uralja.

tartom a következőket: A tulajdonjog primátusát állítja De Alessi (1980: 39), a következőképpen: „A tulajdonjogok számítanak. A tulajdonjogok különböző rendszereinek hatásai a magatartásra és a jólétre jelentősek és átfogók. Az erőforrások felhasználásához fűződő jogok struktúrájának különbségei szisztematikusan és előre jelezhető módon befolyásolják a magatartást.” Több tanulmány is pozitívan ítéli meg a magánosítás gazdasági hatékonyságra gyakorolt hatását a vállalkozások vonatkozásában. (Megginson, 1998) A több mint 40 ország 200-at meghaladó magánosított vállalata körében végzett felmérés szerint a privatizációt követően az értékesítésre jutó nyereség 2,2-szeresére, az egy munkavállalóra eső eladás 127 százalékra, a beruházások 2,3-szeresére, a kibocsátás 126 százalékra emelkedett. Előzőkkel párhuzamosan a munkavállalói létszám 1,01-szeresére, az értékesítésből való részesedés pedig 2,8 százalékról 5,3 százalékra növekedett, az eladósodás 90 százalékra csökkent. (Bortolotti – Milella, 2006)

Előző vállalati körnél szélesebb, hét rendszerváltó ország⁷ mintegy 6.000 privatizált vállalat teljesítményének alakulását vizsgálta Claessens – Djankov (2002) tanulmánya. Ebben többek közt megállapítják, hogy a privatizáció pozitív hatásai statisztikailag szignifikánsabbak, amint a magánosítástól számított idő növekszik. Amíg a privatizációtól eltelt első két évben a termelékenység-növekedés hasonló az állami vállalatokéhoz, három vagy annál több év után a privatizált vállalatok eredményei már jelentősen felülmúlják az államiakét. (Claessens – Djankov, 2002: 307) Ugyanők Frydman – Rapaczynski (1994) és Djankov – Murrell (2000) tanulmányára hivatkozva maguk is megerősítik azt a releváns megállapítást (melyet én magam is bizonyítottam a disszertációban), hogy ti. a privatizációs módszer igenis számít⁸, annak ugyanis meghatározó jelentősége van a szervezeti működés hatékonyságának alakulásában. Tehát a vállalati szerkezetátalakítás függ a privatizáció konkrét módszerétől. Az empirikus irodalmak Kelet-Európában általában erős pozitív hatást tapasztaltak ezen a területen, míg a volt Szovjetunió államaiban nem vagy csak csekély hatása volt a privatizációnak erre a területre. (Claessens – Djankov, 2002: 323)

Az állami tulajdon működésének magánosítás utáni hatékonyság-változását Magyarországon is több tanulmány vizsgálta. Szignifikáns eltérések mutatkoztak a tekintetben, hogy milyen technikával történt a privatizáció, és főként abban, hogy insider (bennfentes) avagy outsider (külsős) volt-e a privatizáló. Meta-regressziós analízissel magyar vállalatok körében végzett

⁷ A vizsgálatba bevont vállalatok székhelyének országai: Bulgária, Csehország, Magyarország, Lengyelország, Románia, Szlovákia, és Szlovénia voltak.

⁸ Az egyes átalakuló országokban választott privatizációs politikák Pistor – Turkewitz (1996: 239) Csehországot, Magyarországot és Oroszországot összehasonlító tanulmánya szerint sok tekintetben ország-specifikusak, amit ők az adott ország bürokratikus hagyományaival, valamint a magánbefektetők különbözőségeivel magyaráznak.

kutatás arra világított rá – több más releváns eredmény mellett –, hogy a külföldi befektetők részére történő tulajdonjog-transzformációnak jelentősebb pozitív hatásai vannak a privatizált cégek pénzügyi és működési teljesítményének javulására, mint a hazai befektetők részére történő vállalkozói tulajdon átadásának. (Iwasaki et. al., 2010)

Nem kizárólag az állam vállalkozói vagyonának, hanem a közszolgáltatások magánosítás utáni hatékonyságának alakulása is élénk vitát vált ki a szakemberek körében. Több szerző érvel ugyanakkor a magánosítás ellen azzal, hogy a verseny megteremtésének nem a tulajdonjog átruházása a feltétele. Pusztán a privatizáció révén nem teremődik meg a versenyhelyzet, csupán egy állami monopólium adja át a tevékenységet egy magánmonopóliumnak. Rávilágítanak arra, hogy a magántőke bevonása esetén megjelenik a profitérdekeltség, s ez tovább drágíthatja a szolgáltatást. Osborne és Gaebler szemléletes példákkal kísérik meg alátámasztani érvelésüket, miszerint „...nem igaz, hogy a magánvállalkozás mindig hatékonyabb az állami munkánál. A fontos különbség nem a közösségi és a magántulajdon között húzódik, hanem a monopólium és a versenyforma között.” „...a közintézmények versenyfeltételek között gyakran ugyanolyan jól végzik a feladatukat, mint a magánvállalkozások.” (Osborne – Gaebler, 1994: 102-103) Mások is a versenykörülmények fontosságát emelik ki a tulajdonnal szemben: Kitérnek a versenyeztetés jótékony hatására, azonban felhívják a figyelmet arra, hogy a versenyeztetésnek nem feltétele a tulajdonjogok átruházása. Ehhez hasonló álláspontot képvisel az ENSZ egyik jelentése, mely szerint „Az állami monopólium magánkézbe adása nem ideális megoldás, mivel a hatékonyságból származó hasznokat nem lehet a fogyasztóknak átadni, hanem az az üzemeltetőnél marad monopolprofit formájában.” (United Nations Conference on Trade and Development – hivatkozta Illés, 2000: 41)

A fejezet első részében hivatkozott empirikus kutatások többsége a magántulajdonban lévő erőforrások hatékonyabb működését, azok eredményesebb felhasználását igazolták. Ilyen következtetésű empiriák után joggal merül fel a kérdés, hogy akkor mi indokolhatja az állami tulajdon létét, és annak milyen kapcsolata van a tranzakciós költségekkel? Az erre vonatkozó legrelevánsabb elméleteket és empiriákat Voszka (2005) tanulmánya alapján mutatom be. A közgazdaságtanban az állami tulajdonlás eredetének a közérdekek elméletét (public interest theory)⁹ lehet tekinteni, amely általában kedvezően ítéli meg a kormányzati beavatkozások

⁹ A közérdek elméletének a kialakulása Pigou és mások munkájának volt az eredménye az 1930-as években. A közérdek elmélete szakított a verseny addigi idealizált ábrázolásával, és megmutatta, hogy a szabályozatlan piacokon a piaci erő, a belső és külső gazdaságosságok és egy sor más jelenség jelenléte a közérdek szempontjából káros következményekkel is járhat. Ha a szabályozás célja a szabályozott piacok társadalmi

hatását, azzal a feltételezéssel élve, hogy a döntéshozók tökéletes információk birtokában a közérdeket képviselik: képesek a közjót felismerni, majd ennek (és csak ennek) érdekében cselekedni. Ezen elméletnek az állami vállalatokat érintő felfogása szerint a köztulajdonba vétel hatására a szolgáltatások minősége javul, ára csökken, az iparág irányítása hatékonyabb, az állami vállalat vezetése a közérdeket juttatja érvényre.

Mások az állami tulajdonnak a gazdaság és technológia fejlesztésére, a foglalkoztatásra gyakorolt kedvező hatását hangsúlyozzák. E logika ahhoz a korábban már említett állásponthoz vezet, melyekben a tiszta versenypiaci feltételek között az állami cégek éppen olyan hatékonyak lehetnek, mint a magánvállalkozások. Tökéletlenül működő (például externáliákkal vagy monopóliumokkal terhelt) piacokon az állami tulajdon jobb a magánérdekek szabályozatlan érvényesülésénél, mivel korrigálni tudja a hibákat.

Az állami tulajdon létezésével kapcsolatban a tranzakciós költségek elméletére és a szervezetelméletekre építő, az intézményi környezetet és az irányítási rendszereket (integrációs vagy koordinációs mechanizmusokat) középpontba állító új intézményi közgazdaságtan a bizonytalanság, az útfüggőség, az egyes szereplőcsoportok közötti alkufolyamatok elemzésére helyezi a hangsúlyt.

Az állami tulajdonlást érintő megállapításaik közül különösen fontosak a következők:

1/ A megbízó-ügynök¹⁰ ellentét nemcsak a tulajdonos és a menedzsment kapcsolatára jellemző, hanem legalább annyira a politikusok és választóik viszonyára is. (Yarrow – Jasinski, 1996)

2/ Az egyes tulajdonosi típusok és meghatározott irányítási rendszerek között erős az affinitás: „...az állami tulajdon és a bürokratikus koordináció túlsúlya más koordinációs mechanizmusok felett ... szorosan összetartozó jelenség.” (Kornai, 1993: 128)

3/ Nem magától értetődő, hogy a kormányzati beavatkozás, illetve az állami tulajdonlás alkalmas a közérdekek érvényesítésére, a piaci kudarcok korrigálására. A korlátozott sikerek alapján megfogalmazható a piaci kudarc ikerpárja, a kormányzati kudarc. (Az eredeti forrás Coase, 1964.) Ehhez a kudarchoz vezető fő okokat Stiglitz négy olyan tényezőben foglalja össze, amelyekre az előbb bemutatott elméleti keretek elemzésekor már történt utalás: a korlátozott információ, a magánpiaci reagálásmódok, a szakapparátus fölötti ellenőrzés

hatékonysága, akkor feladatához tartozik ezeknek a káros következményeknek a megelőzése, illetve felszámolása. (Kiss, 2003)

¹⁰ A megbízó-ügynök kapcsolat problematikáját a III. fejezetben, a csehországi elsődleges privatizáció bemutatásakor részletesebben taglalja a dolgozat.

korlátozott lehetősége, valamint a politikai folyamatok sajátosságai (többek között a közérdek ismeretének és követésének gyengesége, a speciális érdekcsoportok befolyása). (Stiglitz, 2000: 28–29)

A privatizáció relevanciája nehezen érthető meg a piaci kudarc – állami vállalat és a politika kapcsolatának ismerete nélkül, ezért a harmadik alfejezetben erre kívánok rávilágítani.

A közgazdasági irodalom általában, miként Atkinson – Stiglitz (1980) tanulmánya is, az állami vállalatokat a piaci kudarcok megnyilvánulásának tekinti. Létüket azzal magyarázza, hogy azért van szükség állami vállalatokra, mert a piacon nélkülük kialakuló egyensúlyi helyzet társadalmi szinten nem feltétlenül optimális. Egyes állítások szerint versenyhelyzetben ezek a vállalatok kellően hatékonyak, míg mások nem fogadják el, hogy az állami cégek versenypiacon ugyanolyan hatékonyak lennének, mint a magántulajdonúak, és elméletileg is megkérdőjelezzük, hogy az állami tulajdon együtt járhat-e a versennyel. Érvelésük szerint a politika beavatkozásai ilyen feltételek között is eltérítik a vállalatokat a piaci racionalitástól.

Ezt az álláspontot képviseli például Shleifer – Vishny (1994) tanulmánya is. Ebben alkalmazott háromszereplős (állam, politikus és állami vállalat) modelljükkel elemezték az állami vállalatok politikai befolyásolásának lehetőségeit és hatásait. Megállapításaik között szerepelt, hogy a politikusok arra ösztönzik ezeket a vállalatokat, hogy feladataikhoz képest több munkavállalót foglalkoztassanak¹¹, mivel ettől azok szavazatait remélik elnyerni. A politikusok a támogatásokat használják arra, hogy meggyőzzék a vállalatvezetőket arról, hogy a vállalat kövessen bizonyos politikai célokat. Kimutatták, hogy a potenciálisan nyereséges cégek a privatizáció legjobb jelöltjei, ugyanis a magánbefektetők nem hajlandók a nyereségről többletlétszám-foglalkoztatással lemondani, ugyanakkor a reménytelen vállalkozások továbbra is támogatásra szorulnak. Végül pedig a privatizációt nagy valószínűséggel akkor kell végrehajtani, amikor a reformerek korlátozni kívánják az állami kiadásokat, emiatt nem kaphatnak jelentős juttatást az állami vállalatok. (Shleifer – Vishny, 1994: 1023–1024.)

Más megfogalmazásban az állami tulajdon létrehozásának-fenntartásának főszabályként éppen az a célja, hogy az autonóm, profitmaximalizáló vállalatvezetést és a versenyt kiküszöbölje. Vagyis a verseny hatása a politikai befolyás érvényesítésétől függ. Márpedig a politika nagy valószínűséggel beavatkozik, mert az ebből származó hasznokat learathatja

¹¹ Példaként említik, hogy az európai állami tulajdonú légitársaságok arányaiban 48 százalékkal több munkavállalót foglalkoztatnak, mint az amerikai magántulajdonú légitársaságok, vagy a kormányzati szervek az Egyesült Államokban ugyanazt a szolgáltatási színvonalat 20–30 százalékkal több alkalmazottal tudják csak biztosítani, mint magánvállalkozások. (Shleifer – Vishny, 1994: 997.)

anélkül, hogy ennek közvetlen és közvetett (a támogatásokkal és a hatékonysági veszteséggel mérhető) költségeit viselnie kellene. (Boyco – Shleifer – Vishny, 1996) Konfliktus esetén tehát a tulajdon szerepe erősebb, mint a versenyé.

A negyedik alfejezetben a rendszerváltó országok és a fejlett nyugati piacgazdaságok magánosításának heterogén politikai, gazdasági és ideológiai indokait mutatom be. A magyarázatban kitérek arra, hogy eltérő indíttatással, értelmezéssel és megítéléssel bír a privatizáció a rendszerváltó országok és a fejlett nyugat-európai piacgazdaságok politikájában és gyakorlatában. A különbségtételt a fejlett piacgazdaságok és a bürokratikus koordinációra épülő nemzetgazdaságok magánosítása között az az alapvető tény adja, hogy a fejlett piacgazdaságokban végrehajtott privatizáció sehol sem kapcsolódott össze politikai és gazdasági rendszerváltással. Ez a magyarázata annak, hogy ott az eladásra került állami vagyon GDP-hez mért viszonylagos nagysága is legfeljebb 15–20 százaléka volt annak, ami a posztoszocialista országokban értékesítésre került, illetve még kerülni fog. Előzők után – itt még csak elméleti síkon – bemutatom a tulajdonjog-transzformációt Kelet- és Nyugat-Európában, definiálom a pályafüggőséget magyarázó privatizációkat Közép-Európában.

Végül az államháztartás direkt és indirekt privatizációs bevételei közötti különbségre utalok.

A III., IV. és V. fejezetekben esettanulmány-szerűen mutatom be sorrendben a cseh, a magyar és végül a brit privatizáció eltérő ideológiai motivációit, az állami (köz)vagyon elosztásának és/vagy értékesítésének politikai motivációit, gazdasági és társadalompolitikai szándékait. Mivel meggyőződésemm, hogy igenis számít a magánosításban a technika, a három ország választott eljárásainak részletekbe menő ismertetése is része ezeknek a fejezeteknek. A brit privatizáció 1977. évi kezdetétől a magyarországi 2009. évi lezárásáig számítva több mint három évtizedes európai magánosítás nemzetgazdaságonként való szakaszokra bontását és relevánsabb adatainak bemutatását tartalmazzák még ezek a fejezetek. Mindhárom ország privatizációs folyamatának voltak jellegzetes, csak rájuk illő jegyeket viselő terminusai, így azokat e jellemzők alapján osztottam fel. Az így kialakított szakaszolások eltérnek az ismert időbeli felosztásoktól, egyrészt, mert én a privatizációt nem lezárt, hanem napjainkban is zajló folyamatnak tekintem, másrészt a briteknél detektáltam egy ún. „előprivatizációs” szakaszt is.

A VI. fejezetben a három ország privatizációjának társadalompolitikai szempontú vizsgálata található. Ebben a részben végzem el a privatizációnak egy olyan, más perspektívából való elemzését, amely a disszertáció további újszerűségét adja. Az állami vagyon magánosításának makro- és mikroökonómiai szempontból történő komparatív vizsgálatából már számtalan tanulmány, értekezés, könyv készült, tartottak róla szimpóziumokat, konferenciákat. Ezzel

szemben Európának az elmúlt három és fél évtized egyik legrelevánsabb társadalmi-gazdasági folyamatáról – a privatizációról – társadalompolitikai szempontból tipologizáló tanulmány nem, komparatív megközelítésű elemzés pedig csak kevés készült. Ebben a fejezetben arra vállalkozom tehát, hogy a privatizáció jelenségét (amit a társadalomtudományok leginkább közgazdaságinak tekintenek) egy új perspektívából, mégpedig társadalompolitikaiból megvizsgáljam, elemezzem és tipologizáljam. Az ilyen társadalompolitikai irányultságú elemzésekről azt írja Csontos (1997: 557): „A közgazdaságtan és a politika tanulmányozása közötti kapcsolat elemzését annak hangsúlyozásával kezdeném, hogy az emberi viselkedés közgazdasági megközelítése korlátokba ütközhet. Nevezetesen, bár az emberi döntések racionálisak, nem kizárólag gazdasági megfontolások vezérelhetik őket. Ilyen döntésnek tűnik például a versengő tudományos elméletek vagy alternatív módszertani programok közötti választás. Erős a gyanúm, hogy a politikai döntések mögött meghúzódó vezérlőelvek egy része szintén nem gazdasági természetű. A közgazdaságtan kettős igénnyel lép fel a politika tanulmányozásával kapcsolatban. Egyrészt a politika közgazdasági elemzése magában foglalja a politikai viselkedésről alkotott szubsztantív, normatív és pozitív elméletek használatát, másrészt meghatározott elméletalkotási stratégiát követel meg.” Az idézetben megfogalmazott gondolat fordított irányú megközelítése azt sugallja számomra, hogy alapvetően közgazdasági tárgyú jelenségeket is lehet (sőt kell) (társadalom)politikai perspektívából vizsgálni, azonban megkezdése előtt meg kell alkotni valamiféle elméleti modellt.

Az elemzésem elméleti modelljét Feigenbaum – Henig (1994) tanulmánya adja, amely a privatizációnak a szokásos közgazdasági megközelítésű vizsgálata helyett annak egy teljesen újszerű szempontrendszerből történő analízisét javasolja. Az állami tulajdon magánosítása ilyen irányú vizsgálatának alapját a kutatópárosnak az a felismerése adja, hogy a privatizáció értelmezhető, vizsgálható társadalompolitikai kategóriaként is, és nem kizárólag technikai változtatásként vagy gazdasági eszközként. Értelmezésük szerint ugyanis a magánosítás társadalompolitikai szempontból az intézmények és döntéshozói mechanizmusok megváltoztatása abból a célból, hogy a hatalom egyes csoportokat privilegizáljon másokkal szemben az állami vagyon el(szét-)osztása során. Ez pedig adekvátan megfelel a társadalompolitika alapcéljának, miszerint az „...az egyes társadalmi csoportoknak a társadalom szerkezetén belül elfoglalt helyének meghatározására (megváltoztatására vagy megőrzésére) irányul. ... A társadalompolitikai cselekvés a csoportok erőviszonyaitól, végső soron az érdekérvényesítő folyamatok kimenetelétől függ. A társadalompolitika olyan

értékeken alapul, melyek a társadalmi tagozódás helyességére vagy helytelenségére vonatkoznak.” (Szöllősi, 2003: 6)

A tipologizáló módszertan alkalmazása lehetőséget adott számomra arra, hogy a három vizsgált ország állami vagyonának jelentősen eltérő privatizációs intézményi eljárásaival végrehajtott magánosítását – a detektált jegyek alapján – csoportokba soroljam be.

A VII. fejezet tartalmazza a következtetéseimet, itt ismertetem a disszertáció téziseit, melyekben bemutatom a dolgozat bevezetőjében megfogalmazott hipotézisekkel kapcsolatos állásfoglalásaimat.

2.2. A disszertációban alkalmazott módszertan

A disszertáció – interdiszciplináris jellegéből adódóan – több módszer alkalmazását is igényli. A „klasszikus” közgazdasági hipotézisek bizonyítására módszertani keretként elsősorban az összehasonlító gazdaságtant alkalmazom, amely interdiszciplináris megközelítéséből adódóan nem tekinti semlegesnek az intézményeket, a (privatizációs) modelleket, és a gazdasági rendszerek egymáshoz viszonyított elemzéséhez egyaránt megfelelő alapot nyújt az új intézményi közgazdaságtan¹² mellett.

Az összehasonlító gazdaságtan a tárgyalás négy eltérő szintjét különbözteti meg: „a legfelső szinten a közgazdasági elmélet a tértől és időtől többé-kevésbé független, általános összefüggéseket vizsgálja. Eggyel alacsonyabb szinten az intézményi közgazdaságtan az elméleteket adott intézményi, történeti kontextusban értelmezi, áthelyezi az adott intézményi feltételek közé. A harmadik szinten a gazdaságpolitikai elmélet az előbbinél konkrétabban azt vizsgálja, hogy az így kapott eredményeket egy-egy időszakban vagy országcsoportra miként lehet alkalmazni. Végül a negyedik szint a konkrét ország konkrét időszakában eldöntendő kérdések leírása, a helyzet elemzése és a megoldási javaslatok kimunkálása, azaz a gazdaságpolitika taglalási szintje.” (Bara – Szabó, 2004: 31) A disszertációban célom a vizsgálatot a privatizáció tárgyalásának fenti négy lehetséges szintjéből valamennyire kiterjeszteni és annak eredményeit, következtetéseit összefoglalni.

Ezt követően egy új módszertannal, társadalompolitikai perspektívából veszem vizsgálat alá a három ország állami vagyont magánosító eljárásait. A már hivatkozott amerikai Feigenbaum

¹² „Az 1970-es évektől kibontakozó új intézményi közgazdaságtan az intézmények kutatását állítja a középpontba, de a piac explicit tárgyalására a közgazdaságtan eme ágában sem kerül sor. ... Az új intézményi közgazdaságtan a két alapvető intézmény, a piac és a vállalat közül valójában csak a vállalat megmagyarázására koncentrál a piac adottsága mellett: „kezdetekben volt a piac (...) Ebből a nézőpontból a vállalat azért létezik, mert a piacon a tranzakciós költségek miatt kudarcok lépnek fel”. (Kapás, 2003: 1079–1080)

– Henig (1994) szerzőpáros a privatizációnak előbb említett szempontból történő tipológiai módszertanát dolgozta ki, aminek szubsztanciája az, hogy az inkább értelmezhető politikai fogalomként, mint technikai változtatásként vagy gazdasági eszközként. Tehát ennek metodológiája mentén, a közgazdasági összehasonlító elemzés szemléletétől alapjaiban eltérő szemszögből vizsgálom meg az értekezés első harmadában esettanulmány-szerűen bemutatott három ország privatizációs gyakorlatát.

A már említett tanulmány a privatizációt irányító politikai intézményeket elérendő céljaiknak megfelelően, azok három formáját különbözteti meg társadalompolitikai szempontból: pragmatikus, taktikai és rendszerelvű. Elemzésemkor én is ebből a tipizációból indulok ki. A dolgozatban vizsgált három ország privatizációs gyakorlatát azok hatásai, eszközei és következményei alapján elemzem és besorolom az egyes társadalompolitikai kategóriákba, másként fogalmazva tipologizálom azokat. Mindenekelőtt releváns a három, alapvető céljaik alapján elkülönülő privatizációk definíciójának meghatározása:

1/ pragmatikus a privatizáció akkor, amikor a magánosítás rövid távú, többnyire ad hoc jellegű megoldást ad akut (elsősorban költségvetési) problémákra,

2/ taktikai magánosításról akkor van szó, amikor annak célja rövidtávon meghatározott társadalmi csoportok megjutalmazása, hosszabb távon pedig ezek támogatásának megszerzése,

3/ tipikus rendszerelvű a privatizáció, amikor az politikai ideológia¹³ által megalapozott, és strukturális változásokra törekszik.

A társadalompolitikai perspektívából elvégzett elemzésem verbális, kvalitatív megállapításait és következtetéseit minden esetben kvantitatív módszerek eredményeivel is alátámasztom.

Végül az elemzett privatizációs időszakban a formális politikai és gazdasági intézmények kialakulását, változását és összehasonlítását az intézményi közgazdaságtanban napjainkban elfogadottnak tekintett módszereivel vizsgálom meg Magyarország és Csehország vonatkozásában. Ebben leginkább az EBRD (European Bank for Reconstruction and Development) Transition Reportban alkalmazott kvantitatív mutatók, valamint az ECB (European Central Bank) tranzíciós indikátorai voltak segítségemre.

¹³ Mivel a gazdaságpolitika nem egzakt tudomány, nagymértékben függ az adott ország kormányának ideológiai irányultságától. Más célok lesznek fontosak egy konzervatív, más egy szocialista és megint más egy liberális ideológiát követő kormányzat gazdaságpolitikájában. Az elmúlt évtizedek gazdaságpolitikáját vizsgálva elmondható, hogy jellemzően két elméleti iskola dominált: a monetarista és a keynesista iskola. (Veress, 2001)

3. A kutatás központi kérdései

1. Milyen társadalompolitikai elvek és társadalmi-gazdasági célok határozták azt meg, hogy az állami (köz)vagyon mint „szűkösen rendelkezésre álló erőforrás” az általam kiválasztott, a globalizált világ gazdaságban jelentősen eltérő helyzetű három országban milyen módszerrel kerüljön magántulajdonba, mik jellemzik az egyes választott privatizációs modelleket, azoknak milyen hatása volt a nemzeti költségvetésekre és államadósságokra?
2. Milyen, a világ gazdaság közelmúltjában lejátszódó folyamatok állították – nem rendszerváltással összefüggésben – a politika érdeklődésének előterébe a privatizációt, mint gazdaságpolitikai eszközt a legmélyebb adósságválságban lévő gazdaságok vonatkozásában? Az euró-zóna országai közül a finanszírozási plafonba ütközött nemzetgazdaságok államainak (valamennyien az Európai Monetáris Unió tagjai) mekkora mértékű adósságmérséklésre ad lehetőséget a birtokukban lévő és potenciálisan magánbefektetőknek értékesíthető (privatizálható) állami vagyon, valamint milyen egyéb pozitív hatásokat generálhat a magánosítás ezekben a nemzetgazdaságokban?
3. Egy privatizáció-módszer csak látszólag tűnik technikai választásnak, ezért releváns annak megválaszolása, hogy a három nemzetgazdaság jelentős eltérést mutató privatizációs eljárásai társadalompolitikai szempontból hogyan járultak hozzá az érintett társadalmak csoportjai és rétegei erőviszonyainak megváltozásához, a polgárok állammal szembeni elvárásainak módosulásához, milyen intézményi változásokat indukáltak és privatizáció-tipológiai módszertannal ezek a modellek hová sorolhatók be?

4. Az értekezés tézisei

Az előző hat fejezetben elvégzett elemzéseim, azokból levonható következtetések kellő alapot szolgáltatnak részemre ahhoz, hogy röviden összefoglaljam kutatásom eredményeit, ezek alapján az első fejezetben megfogalmazott hipotéziseket megvizsgáljam, azokat empirikusan ellenőrizsem és döntsek elfogadásukról vagy elvetésükről. Ehhez igénybe vettem – az egyes országok privatizációs gyakorlatának esettanulmányyszerű leírásain és azok komparatív közgazdasági összevetésén túl – a privatizáció társadalompolitikai szemléletű tipológiáját, az új intézményi közgazdaságtan elméleti és módszertani alapvetéseit.

1. tézis: *Magyarország és Csehország kezdeti privatizációs időszakában mért gazdasági növekedések összevetésében a cseh adatoknak elmaradást kell mutatniuk a magyar értékekhez képest, amint azt várni lehet az ellenérték nélkül átadott-szétosztott állami vállalkozói vagyon működtetésétől. Ekkor ugyanis a nem valós, nem profitérdekelt tulajdonosi struktúrából következően a csak kvázi privatizált vállalatoknak el kell maradniuk a termelési tényezők hatékony kihasználása által lehetővé tehető maximális termeléstől, ami nemzetgazdasági szinten alacsony gazdasági növekedést eredményez. Ezzel ellentétben a piaci módon, készpénz ellenében magántulajdonba került magyar vállalatok termelési tényezők hatékonyabb kihasználásával magasabb gazdasági növekedést indukálnak.*

Elsősorban – de nem kizárólag – a privatizáció következményeként a magánszektor kezdetben dinamikusabban növekedett a cseheknél, mint Magyarországon. Az ennek igazolására felhasznált EBRD statisztikából származó adatok jelentésével összefüggésben azonban vannak fenntartásaim. Megítélésem szerint ugyanis a magánszektor növekvő arányának adatai valójában azt mutatják Csehország vonatkozásában, hogy mennyi a „már nem állami” szektor részesedése a GDP előállításában. Ugyanis – amint azt a disszertáció előző részeiben, kiemelten a III. fejezetben bizonyítottam – a cseh privatizáció első szakaszában az ingyenesen szétosztott állami vagyon nem felelősen gazdálkodó, nem profitérdekelt magántulajdonosokhoz került. Ennek a vagyontömegnek egy valós és fenntartható tulajdonosi koncentrációba történő átmenetéhez Csehországnak több évre volt szüksége.

1. táblázat:

Cseh- és Magyarország gazdasági növekedésének adatai 1993-1999 között a GDP százalékában

Ország/évek	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Átlag
Csehország	0,60	2,70	5,90	4,07	-0,73	-0,76	1,34	1,76
Magyarország	-0,58	-2,95	2,54	0,66	3,88	4,77	4,10	2,29

Adatok: IMF, 2011, saját számítás

(Átlag: az adatokból a trendszámítás mozgó átlagolás módszerével számított érték)

A hipotézis állításával szemben 1997-ig a cseh növekedési adatok nem maradtak el a magyartól, ellenkezőleg az értékek magasabbak voltak. A kuponos privatizáció idején tehát nem volt lemaradás a magyar értékektől. A cseh gazdasági növekedés visszaesése 1998 után éppen a kuponos privatizáció feladása, és a piaci értékesítések előtérbe kerülése időpontjára esik, amiből tehát az következik, hogy az nem magyarázható ennek a privatizációs módszernek a gyengeségével. Az 1997-ig tartó növekedés extenzív jellegű volt, és a visszaesést a kapcsolódó gazdaságpolitikai intézkedések váltották ki, és nem a privatizáció, hiszen a tulajdonosi forma tulajdonképpen nem is változott. Ezek a rendelkezések elsősorban a valutaleértékelés, az állami szubvenciók, a verseny torzítása stb. voltak. Mindezek a felpuhítások és a kuponos privatizáció kvázi eredménytelensége együttesen okozták az ezredvégi második transzformációs visszaesést Csehországban, amely kiváltotta az átmeneti importletéti rendszer bevezetését, a hatósági árak korrekcióját, a fiskális szigorításokat és a bérkiáramlás visszafogását.

A magyar gazdaság fenti növekedési adatai ugyanakkor azt igazolják, hogy a piaci módon végrehajtott privatizáció nem biztosíték arra, hogy általa egy magasabb szintű gazdasági növekedés realizálható egy nem készpénzes, ellenérték nélküli magánosításhoz tartozó gazdasági emelkedéshez képest. A most vizsgált időszakra vonatkozóan a magyarországi privatizációtól várt dinamikus gazdasági növekedés feltételezése a folyamat elején abból eredt, hogy az állam vállalkozói vagyona a nemzeti vagyon meghatározó részét jelenti. Ebből következett egy második hipotézis, hogy a versenyszektor privatizációja után a versenyszférában várható termelékenységnövekedés az egész magyar gazdaságot a gyors ütemű növekedési pályájára állítja. Ezek a várakozások - amint azt a fenti adatok mutatják - azonban nem teljesültek

2. tézis: *A privatizáció konkrét módszerének kiválasztásában az államháztartás hiánya, illetve annak korábbi időkben kumulálódott összegéből kialakult államadósság-értéke meghatározó jelentőséggel bírt. Minél magasabb volt ugyanis a bruttó államadósság GDP-hez viszonyított aránya, annál nagyobb valószínűséggel döntött bármely kormány a legmagasabb költségvetési bevételeket biztosító piaci típusú, készpénzes privatizációs módszer mellett.*

Az állami (köz)vagyon magánosításának kezdetekor a legmagasabb államadósság-rátával Nagy-Britanniának, majd Magyarországnak, végül Csehországnak kellett rendelkeznie. Cottarelli (2011: 5) tanulmányában az IMF-re hivatkozva megállapítja, hogy Nagy-Britannia az 1970-es évek elején, az akkor szokatlanul magas 80 százalékos mértékű bruttó konszolidált

államadóssággal rendelkezett. Ez több mint kétszerese volt a legfejlettebb G-7 országai vonatkozó adatának, és több mint négyszerese Franciaországénak.

Magyarország az intézményes privatizáció 1990. évi kezdetekor GDP-hez mérten 68 százalékos bruttó konszolidált államadóssággal rendelkezett. (Csillag, 2001) Az ország ezt a szocialista rendszertől örökölt magas adósságállományt alapvetően a készpénzes privatizációs bevételek maximalizálásával kísérelte meg mérsékelni, illetve szinten tartani. A rendszerváltó országok közül (Lengyelország mögött) ez a második legmagasabb arányú államadósság-ráta ösztönözte arra a privatizációt irányító mindenkori kormányt, hogy az állami vagyont a lehető legmagasabb mértékben árengedmények nélkül értékesítse, a realizált bevételek egy részét az államadósság csökkentésére fordítsa. A IV. fejezet 5. pontjában részletesen taglalt, Magyarország vonatkozásában ott említett 2.550 milliárd forintnyi privatizációs bevételből az állami költségvetésnek közvetlen és közvetett módon 1.905 milliárd forint került befizetésre az 1990–2009 közötti időszakban. (Mihályi, 2010) Ilyen nagyságú bevételekre már kijelenthető, hogy kifejezetten jelentős szerepük volt az államadósság csökkentésén, illetve szinten tartásán keresztül az ország pénzügyi stabilizációjának megőrzésében, a gazdasági egyensúly helyreállításában, s így a fenntartható gazdasági növekedés feltételeinek megalapozásában.

Végül Csehország esetét vizsgálva, a felállított hipotézis perspektívájából az tűnik ki, hogy 1993. évben Szlovákiától történt szétváláskor 2/3 részben megörökölt közös államadósság-állomány mértéke 1993-ban mindössze 19,1 százalék volt a GDP-hez mérten, ami mindenfajta nemzetközi összehasonlításban szokatlanul alacsonynak számított, sőt az ezt követő években is – csökkenő tendenciát mutatva – feltűnően mérsékelt arányú maradt. A Czech Ministry of Finance (1996) adatai alapján 1994–1996 között mértéke sorrendben a következők voltak: 18,1; 16,4; és 13,7 százalék. A tényleges, profitorientált tulajdonosok megjelenéséig, az ún. másodlagos privatizáció lezárulásáig (a 2000-es évek elejéig), és az azt követő években is alacsony mértéken maradt az államadósság-ráta, ezért a cseh gazdaságpolitikára nem nehezedett privatizációs bevételi kényszer. Csehországban 1999 és 2003 között egyre szélesebbre nyílt az olló az adóbevételek és az elsődleges kiadások között, amiből következett, hogy középtávon a legnagyobb országhoz tartozó kockázatot a növekvő államadósság okozta. A cseh államadósság 1998 és 2002 között csaknem duplájára nőtt, 2009-re pedig elérte a 35,3 százalékot. A növekedés mögött döntően a nyugdíjrendszerből, az egészségügy finanszírozásából és a közszféra foglalkoztatási és bérezési politikájából következő strukturális problémák álltak. Ekkora viszont már a nagy értékű, az államadósságot

számottevően csökkenteni képes állami vállalkozói vagyonelemek értékesítésre kerültek, ennek ellenére a cseh költségvetés alapvetően kiegyensúlyozott, az államadósság pedig nehézségek nélkül menedzselhető maradt.

3. tézis: *A privatizáció társadalompolitikai és közgazdasági megítélése – az eltérő megközelítések miatt – jelentősen különbözik. Társadalompolitikai perspektívából vizsgálva a három ország privatizációjának célját, módszerét és következményeit, azok tipológiailag külön csoportba lettek besorolva. A csoportosításnál már nem annak volt relevanciája, hogy az egyes nemzeti gazdaságpolitikák milyen metodológiával hajtották végre a magánosításra kijelölt állami (köz)vagyonuk privatizációját, hanem annak, hogy mi volt a konkrét célja a privatizációnak.*

Társadalompolitikai szempontból a brit privatizáció taktikai (tactical) célú, a két tranzíciós ország magánosítási gyakorlata pedig rendszerelvű (systemic) volt. Tipológiailag a briteknél lezajlott denacionalizálódáshoz nem párosult politikai rendszerváltás, ideológiailag az egy ún. koncepciózus kormányzás elvárásain alapult. Amennyiben a rendszerelvű privatizáció célkitűzéseit tekintem, felismerhetővé válik az, hogy a cseh és a magyar gyakorlat a strukturális változások tekintetében egy irányba mutatott, ebben a vonatkozásban tehát irreleváns volt az állami (köz)vagyon magántulajdonba adásának konkrét (ingyenes és/vagy készpénzes) módszere.

A brit privatizáció központi eleme az állam alacsony hatékonysággal működtetett vagyonának magánosítása volt úgy, hogy a jelentős költségvetési bevételek mellett a kormány támogatói körét kiszélesítse, szavazóbázisát megnövelje. Ezekkel párhuzamosan a baloldal bázisát jelentő szakszervezetek meggyengítése is része volt a taktikai privatizációnak. A konzervatívok által elindított és véghezvitt, a briteknél denacionalizálódásnak nevezett folyamat jelentősen hozzájárult azon deklarált politikai célkitűzés megvalósulásához, hogy politikai hatalmuk a lehető legtovább megőrizhető legyen. Vizsgálattal azt is megállapítottam, hogy a végrehajtott magánosítással a britek négy társadalmi csoportot hoztak kedvezményezett helyzetbe (a csoportok tagjai között lehettek átfedések): a munkaadók és a menedzserek, a legmagasabb jövedelműek, a diszkont áron lakásvásárlók és a kedvezményrel részvényt vásárló alkalmazotti csoport.

Előzővel szemben az elemzésembe bevont két rendszerváltó ország állami vagyona nagyobbik hányadának privatizációja rendszerelvű volt, mert az ideológiailag megalapozottan

végrehajtott tulajdonátadással a korábbi társadalmi-gazdasági struktúra teljes átalakítását eredményezte, röviden: azzal rendszerváltás volt a cél. Ennek keretén belül megvalósították a hatalom (ellenőrzés) átadását az új elitnek, megteremtettek és megerősítettek egy új középosztályt, a társadalom szemléletének módosulását elindították az állami gondoskodás felől az egyéni felelősségvállalás irányába. Az intézményeket megváltoztatták olyan formában, hogy azok az állampolgárokat egyre inkább az állami helyett a privát szférára való támaszkodásra ösztönözzék.

A VI. fejezet 4. részében olyan gazdaság- és társadalompolitikai tényezőket, valamint azok változását mutattam be, melyek verifikálják a cseh és magyar privatizáció systemic jellegét és céljai megvalósulását. Elsőként a privatizáció szerepét vizsgáltam a hatalom (ellenőrzés) és a vagyon újraosztásában (redistribution of power and control), annak elmozdulásában. Ennek keretei közt bemutattam azt, hogy rendeződtek át az elitek, mely csoportok/rétegek lettek az erőviszonyok megváltozásának kedvezményezettjei/vesztesei, és azt is, hogy a váltaához a mindenkori politikai hatalom milyen intézményeket és eszközöket alkalmazott.

Ezt követően elemeztem az állammal (kormánnyal) szembeni társadalmi elvárások változását, és a kormányzati kapacitások struktúrájának átalakulását, melyet a systemic privatizáció elmélete a perceptual shift elnevezéssel illet. Előzőket a kormányzati jövedelem centralizáció és elosztó szerep megváltozásával, az államháztartási szerkezet-átalakulással és az államok működése minőségének változásával azonosítottam. Végül az intézményi változás, elmozdulás folyamatát elemeztem, melynek során a jogi, a politikai és a gazdasági felelősséget egyre inkább a magánszektor vette át. Ezzel azt bizonyítottam, hogy a társadalmi kontroll a bürokrácia és a politika felől egyre jobban a piacra helyeződött át.

4. tézis: *A jelentős mértékű állami vagyon privatizációja alkalmas volt politikai opportunizmusra (trimmings) azzal, hogy a politikai hatalom az általa kiválasztott csoportokat/rétegeket ingyenes és/vagy kedvezményes (diszkont) áron történő vagyonátadással magának megnyerje, támogatásukat megszerezze. Ennek azonban feltétele volt az, hogy az adott privatizációs szegmens átpolitizálható legyen, illetve a magánosítás folyamata során azzá váljon.*

Visszatekintve a VI. fejezet egészére, melyben a három tanulmányozott ország privatizációs gyakorlatának társadalompolitikai szempontú elemzését végeztem el, arra a következtetésre jutottam, hogy az állami (köz)vagyon magánosítása magán viseli a politikai opportunizmus

számos jegyét. A vizsgálatból ugyanis kitűnik, hogy a vagyon újrafelosztásának politikai folyamata tipikusan alkalmas eszköz a politikai opportunizmusra, mivel az egyértelműen a politika irányítása alatt volt tartható, az abból származó politikusi előnyök (szavazatszerzés, klientúra-építés, új elitek kialakítása stb.) jól beazonosíthatók voltak, a kedvezményezett csoportoknak abból származó anyagi előnye nyilvánvalóvá vált.

A három ország állami vagyonának eltérő mértékű magánosításában ugyanazt a teoretikus alapot vélem felfedezni. A privatizáció elméleti alapjának – keleten és nyugaton egyaránt – a neoliberalizmust tekintem, amely a deregulált és szabad piacgazdasággal, a tiszta és azonosítható magántulajdonnal, a sorsáért felelős és korlátlan szabadsággal bíró egyénnel, valamint a csak „éjjeliőr” szerepet betöltő minimális állammal írható le. A neoliberalizmus mint ideológia és privatizáció mint gazdaságpolitikai eszköz összekapcsolódása Európa nyugati és keleti felén azonban eltérő módon nyilvánult meg. Ugyanis a magánosítás mint a tőke adekvát politikai eszközrendszere a maga hatalmi-gazdasági struktúráival sem tudta volna rendszerváltás nélkül keresztülvinni a privatizálást Kelet-Közép-Európában. Ellentétben Nagy-Britanniával, vagy bárhol másutt a hagyományos tőkerendszerben, ahol rendszerváltás nélkül ment végbe a magántulajdonban gyökeredző állami tulajdon privatizálása. Attól függetlenül tehát, hogy az állami vagyon rendszerváltás keretében vagy „csak” taktikai privatizációval (miként Nagy-Britanniában történt) megy végbe, alkalmas eszköznek bizonyult szavazatok elnyerésén keresztül politikai előnyök elérésére. A privatizációnak politikai opportunistá jelenlétét egyértelműen bizonyítottam a VI. fejezet 1–4. pontjaiban, megnyilvánulását különösen erőteljesnek vélem a brit magánosítás folyamatában, de a másik két vizsgált ország gyakorlatában is egyaránt jól detektálható volt.

5. tézis: *A rendszerváltó országok esetében a Popper-i értelemben vett zárt társadalomból nyitottba történő átalakulás során szükségszerűen előtérbe kerül az öngondoskodás kényszere, amely a korábbi, személyhez köthető különböző állami támogatások átstrukturálódását, több esetben azok csökkenését, megszűnését, esetenként újak kialakítását vonja maga után. Ez másként fogalmazva azt jelenti, hogy a kormányzatok gazdasági-jóléti transzfereiben a rendszerváltás paradigmaváltást kényszerít ki.*

Az elemzett két posztoszocialista államnak sajátos problémája az volt, hogy a szocialista egypártrendszerű totális állam tartós fennállásának hagyományaiból, maradványaiból a polgári államisághoz való visszatérés nehézségeit hogyan fogják megoldani. Nem tűnt egyszerű feladatnak ugyanis a szocialista államiság gyakorlatától való elszakadás, a polgári

államisághoz való visszatalálás, az átállással pedig jelentős anyagi és legitimációs veszteségekre kellett számítani. Annak ismeretében lehetett ezt prognosztizálni, hogy nyilvánvalóvá vált a szocializmusban megszokott jóléti ellátások értékének és szerkezetének fenntarthatatlansága. Megítélésem szerint ennek felismeréséhez döntően két gazdaságtörténeti esemény járult alapvetően hozzá: előbb a mindkét országban (igaz, eltérő időszakban) bekövetkezett transzformációs visszaesés, majd az uniós csatlakozásra való felkészülés, melyek külön-külön is arra kényszeríthették a regnáló kormányokat, hogy új megoldásokat keressenek az alakuló jóléti államaik feladatellátására, azok finanszírozására.

A VI. fejezet 4. pontjában mutattam be részletesen a két ország rendszerelvű privatizációs gyakorlatának kapcsolódásait az állammal szembeni társadalmi elvárások megváltoztatásának folyamatához, az államháztartási szerkezetváltozásokhoz, a kormányzati kapacitások csökkenéséhez és a két állam működése minőségének alakulásához. Ezek módosulásának egyik bázisát a kormányzattal szembeni állampolgári elvárások – kényszerű – csökkenése adta. Ebben a vonatkozásban megalapozott elvárás volt a társadalom részéről az, hogy a privatizációt is magába foglaló rendszerváltás eredményeként hatékonyabb, „jobb” minőségű kormányzás jöjjön létre.

Ennek teljesüléséhez részletesen vizsgáltam az államháztartás kiadási szerkezetének változását mindkét ország vonatkozásában. Elemzésem a következő funkcionális területekre terjedt ki: általános közösségi szolgáltatások, az állami működési kiadásai, honvédelem, közrend-közbiztonság, gazdasági funkciók, környezetvédelem, lakás- és kommunális ügyek, egészségügy, rekreáció, kultúra, sport és pártügyek, oktatás és végül szociális védelem. Az adatok 1995–2010 közötti változásából a gazdasági – jóléti paradigmaváltás bekövetkezését mindkét országban felismerhetőnek vélem, melyet az államháztartási szerkezetváltozások kvantitatív értékei is megerősítenek, ezek alakulása a rendszerváltástól 2010-ig terjedően ezt igazolják. Előző tényt erősítik meg számomra – ugyancsak kvantitatív adatok alapján – a kormányzati kapacitás (az államapparátus) csökkenése és a kormányzás minőségének emelkedése is.

A társadalomban – a rendszerváltásból szükségszerűen következő – végbemenő szemléletváltozás kikényszerítőjének az intézményeket tekintem, közülük is a formálisakat. Ezek közül a két legrelevánsabbnak, a politikainak és a gazdaságinak változásait mutattam be a VI. fejezet 5. pontjában, mintegy kritikájaként annak, hogy a rendszerváltás előtti paternalista szocialista államok széles körű szociális gondoskodása csökkentette,

majdhogynem feleslegessé tette az individuális erőfeszítéseket és az egyének felelősségvállalását saját sorsuk alakításában.

A formális intézmények működését mérő kvantitatív értékek változásával bizonyítottam azt, hogy a szociális-jóléti transzferekben paradigmaváltás ment végbe mindkét rendszerváltó ország esetében.

5. A téma további kutatásának lehetséges iránya

Megítélésem szerint olyan nemzetgazdaságok vonatkozásában célszerű a privatizáció témájának kutatását folytatni, ahol még jelentős és meghatározó mértékű az állami tulajdon aránya. Mindenekelőtt ilyen ország Kína. Ebben az államban az utolsó szocialista elem a gazdaság nemzeti tulajdona. Óriási állami tulajdonú vállalatok, a teljes bankrendszer és a termőföldek köztulajdona jellemzi ezt a tulajdonosi struktúrát. A hivatalos állami célkitűzés a szocialista piacgazdaság megteremtése, emiatt a privatizáció fogalmát még az 1990-es évek végén sem lehetett használni, annak ellenére, hogy már ekkor dinamikusan zajlott egy ilyen spontán folyamat, valójában illegális eszközökkel. Egyfajta rejtett privatizáció kezdődött el az állami vállalatoknál ekkor, a 2000-es években azonban már hivatalossá tették a magánosítás intézményét. Alapvető gazdaságpolitikai hiányossága ennek a folyamatnak, hogy az eladásra felkínált vállalatokat nem reorganizálják, emiatt azok értékesítése megghiúsul vagy csak minimális áron realizálódik. Ebben a gyakorlatban vélhetőleg változás fog bekövetkezni, valamint az állami tulajdon privatizálásának dinamizálására is számítani lehet, ugyanis az elmúlt évtizedekben megszokott gazdasági növekedés szintjének megtartása e nélkül nem képzelhető el. A kínai változások sorrendisége sajátos utat mutat, amennyiben azt látjuk, hogy az átalakulásban a gazdasági változások járnak elől egy autoriter politikai rezsim irányítása mellett, míg a politikai viszonyok – a felszínen legalábbis – szinte változatlanságot mutatnak. Ez éppen fordított irányú folyása a közép-kelet-európai tranzíciónak, emiatt különleges komparatív vizsgálatokra adhat lehetőséget.

6. Irodalomjegyzék

Atkinson A. B. – Stiglitz J. E. [1980]: Lectures on Public Economics, McGraw-Hill, London

Bortolotti, B. – Milella, V. [2006]: Privatization in Western Europe, Stylized Facts, Outcomes and Open Issues, Social Science Research Network, 2006. Oct.

Boyco, M. – Shleifer, A. – Vishny, R. [1996]: A Theory of Privatization. The Economic Journal, Vol. 106. No. 435. (309–319. o.)

Barabás Gyula – Hametcz István – Neményi Judit [1998]: A költségvetés finanszírozási rendszerének átalakítása és az eladósodás megfékezése – I. rész, Közgazdasági Szemle, XLV. évf., 1998. július-augusztus (653–674. o.)

Bara Zoltán – Szabó Katalin (szerk.) [2004]: Összehasonlító közgazdaságtan, Aula Kiadó, Budapest

Claessens, S. – Djankov, S. [2002]: Privatization benefits in Eastern Europe, Journal of Public Economics 83 (307–324. o.)

Coase, R. H. [1964]: The Regulated Industries: Discussion. American Economic Review, No. 54. (May) (194–197. o.)

Cottarelli, C. [2011]: Challenges of Budgetary and Financial Crisis in Europe, <http://www.imf.org/external/np/speeches/2011/pdfs/111811.pdf>, lekérdezve: 2013-05-03

Czech Ministry of Finance, Czech Statistical Office [1996]: Government Debt Annual Report, www.mfer.cz/cps/rde/xber/mfer/Report_1996.pdf, lekérdezve: 2011-10-05

Csaba László [2011]: A magyar átalakulás és fejlődés néhány általánosítható elméleti tanulsága, Közgazdasági Szemle, LVIII. évf., 2011. október (1–20. o.)

Csillag István [2001]: Költségvetési összhangzattan, Diktatúrából a demokráciába?, Közgazdasági Szemle, XLVIII. évf., 2001. október (824–843. o.)

Csontos László [1997]: A politika tanulmányozása és a közgazdaságtan, Közgazdasági Szemle, XLIV. évf., 1997. július-augusztus (557–568. o.)

De Alessi, L. [1980]: Economic of property Rights: A Review of Evidence, Research in Law and Economics, Vol. 2. (1–47. o.)

Djankov, S. – Murrell, P. [2000]: Enterprise Restructuring in Transition: A Quantitative Surve, Journal of Economic Literature Vol. 40 (Sept) (739–792. o.)

Feigenbaum, H. – Henig, J. [1994]: The Political Underpinnings of Privatization: A Typology, <http://cms.mildredwarner.org/summaries/feigenbaumandhenig1994>, lekérdezve: 2013-01-14

Feigenbaum, H. – Henig, J. [1997]: Privatization and Political Theory, Journal of International Affairs, 50, 1997 (338–356. o.)

Frydman R. – Rapaczynski A. [1994]: Privatization in Eastern Europe: Is the state withering away?, CEU Press Budapest, London, New York

Gros, D. [2011]: Debt and Taxes in the Eurozone, Project – Syndicate, 2011. 05. 10., www.project-syndicate.org/commentary/gross22/English, lekérdezve: 2011-07-26

Györffy Dóra [2008]: Költségvetési kiigazítás és növekedés az Európai Unióban, Tanulságok Magyarország számára, Közgazdasági Szemle, LV. évf., 2008. november (962–986. o.)

Illés Mária [2000]: A közszolgáltató vállalatok gazdasági szabályozása. AULA Kiadó, Budapest

IMF [2011]: World Economic and Financial Surveys, World Economic Outlook Database, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2011/01/weodata/index.aspx>, lekérdezve: 2012-07-07

Iwasaki, I. – M. Szanyi – P. Csizmadia – M. Illéssy – Cs. Makó [2010]: Privatization, Foreign Acquisition, and Firm Performance: A New Empirical Methodology and its Application to Hungary, The European Journal of Comparative Economics Vol. 7, n. 2. (307–343. o.)

Kapás Judit [2003]: A piac mint intézmény – szélesebb perspektívában, Közgazdasági Szemle, L. évf., 2003. december (1076–1094. o.)

Király Júlia – Nagy Márton – Szabó E. Viktor [2008]: Egy különleges eseménysorozat elemzése – a másodrendű jelzáloghitel-piaci válság és (hazai) következményei, Közgazdasági Szemle, LV. évf., 2008. július-augusztus (573–621. o.)

Kiss Ferenc László [2003]: Bevezetés a szabályozás gazdaságtanába, econ.core.hu/file/download/vesz/verseny_03_KissFL_bevezetes.pdf, lekérdezve: 2013-05-12

Kornai János [1993]: A szocialista rendszer. Kritikai politikai gazdaságtan. Heti Világgazdaság Kiadói Részvénytársaság, Budapest

Kotosz Balázs [2006]: Megszorítások és lazítások – a rendszerváltás fiskális politikájának szerkezetéről, Közgazdasági Szemle, LIII. évf., 2006. február (158–174. o.)

Magyar Köztársaság Kormánya [2009], J/8582. jelentés az ÁPV Zrt. és jogelődei – mint a privatizáció lebonyolítására létrehozott célszervezetek – tevékenységéről és a teljes privatizációs folyamatról (1990–2007)

Meggison, W. L. [1998]: The Impact of Privatization, Economic Reform Today, 1998/1. (11–16. o.)

Mihályi Péter [2010]: A magyar privatizáció enciklopédiája, Pannon Egyetemi Kiadó – MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest

North, D. C. [1990]: Institutions, Institutional Change and Economic Performance, Cambridge, University Press, Cambridge

OECD [2013]: Economic Outlook No. 93, <http://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=48126>, lekérdezve: 2013-08-12

Osborne, D. – Gaebler, F. [1994]: Új utak a közigazgatásban. Vállalkozói szellem a közösségi szektorban, Kossuth Könyvkiadó, Budapest

Pâris, P. – Wyplosz, C. [2013]: To end the Eurozone crisis, bury the debt forever, <http://www.voxeu.org/article/end-eurozone-crisis-bury-debt-forever>, lekérdezve: 2013-08-12

Pistor, K. – Turkewitz, J. [1996]: Coping with hydra- State ownership after privatization: A Comparative Study of the Czech Republic, Hungary, and Russia, in Frydman R., – Gray, C. W. –Rapaczynski A.: Corporate governance in Central Europe and Russia , Volume 2 (192–245. o.), CEU Press, Budapest, London, New York

Reinhart, C. – Rogoff, K. [2011]: Warn Rising Government Debt Levels Threaten Global Economy, Bloomberg, <http://www.bloomberg.com/news/2011-07-14/>, lekérdezve:2011-09-11

Shleifer, A. – Vishny, W. R. [1994]: Politicians and Firms, The Quarterly Journal of Economics, Vol. 109, No. 4 (Nov., 1994) (995–1025. o.)

Soós Károly Attila [2010]: Rendszerváltás és privatizáció, Corvina Kiadó Kft., Budapest

Stiglitz, J. E. [2000]: A kormányzati szektor gazdaságtana. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó – Kerszöv, Budapest

Szanyi Miklós [2006]: Privatizáció és külföldi befektetések a Balkánon, Magyar Tudományos Akadémia, Világgazdasági Kutatóintézete, Műhelytanulmányok 70. szám, 2006. január (12–21. o.)

Szöllősi Gábor [2003]: A társadalom- és szociálpolitika alapjai I., Oktatási segédanyag, users3.ml.mindenkilapja.hu/users/.../trsadalomsszoclpolitikaalapjai.doc, lekérdezve: 2013-05-02

Veress József [2001]: A gazdaságpolitika fogalma és funkciói, eduline.hu/segedanyagtalalatok/letolt/2657, lekérdezve: 2013-05-02

Voszka Éva [2005]: Állami tulajdonlás – elvi indokok és gyakorlati dilemmák, Közgazdasági Szemle, LII. évf., 2005. január (1–23. o.)

Yarrow G. – Jasinski P. (eds.) [1996]: Privatization: Critical Perspective on the World Economy, London, and New York, Routledge

7. A szerző kutatás tárgyával kapcsolatos publikációinak jegyzéke

1. Török László: A magyar privatizáció társadalompolitikai perspektívából való elemzése (a Kecskeméti Főiskolán 2013. szeptember 5-én Gazdálkodás és Menedzsment Tudományos Konferencián megtartott előadás anyaga, megjelenés alatt)

2. Török László: The comparative analysis of european privatization models, in: Zlatko V Sovreski, Michal Mokryš, Štefan Badura, Anton Lieskovský (szerk.), Proceedings in Global Virtual Conference: The 1st International Global Virtual Conference, Konferencia helye, ideje: Zilina, Szlovákia, 2013.04.08-2013.04.12. Zilina: EDIS, 2013. 178–183., ISBN: 978-80-554-0649-7

3. Török László: PIIGS országok államadosságának mérséklése privatizáció által, in: Micheller Magdolna (szerk.), Perspective: Revista de Stiinta si Cultura 16:(18), 2012. 160–170., Szent István Egyetem, Gazdasági, Agrár- és Egészségtudományi Kar, Békéscsaba, ISSN: 1454-9921

4. Török László: Intézményi elemek értékei a nemzeti vagyonban, in: Véha Antal (szerk.), Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok 7:(1-2), 2012. 49–56., Szegedi Tudományegyetem, Mérnöki Kar, Ökonómiai és Vidékfejlesztési Intézet, ISSN: 1788-7593

5. Török László: Államadosság és privatizáció, Vezetéstudomány 43:(7-8), 2012. 117–126., ISSN: 0133-0179

6. Török László: A társadalmi hierarchia csúcsához privatizáción keresztül vezetett az út (recenzió): Kolosi Tamás – Szelényi Iván: Hogyan legyünk milliárdosok? avagy A neoliborális etika és a posztkommunista kapitalizmus szelleme, Külgazdaság 56:(5-6), 2012. 101–105., ISSN: 0324-4202

7. Török László: A magyar államadosság lehetőségei és lehetetlenségei, Competitio 11:(2), 2012. 26–43., ISSN: 1588-9645

8. Török László: Case Study About Privatization in Great Britain, In: Ioan Cristian Chifu (szerk.) Small and Medium Sized Enterprises in a Globalized World, Konferencia helye,

ideje: Cluj-Napoca, Románia, 2011.09.22-2011.09.24., Cluj-Napoca: Universitatea Babes-Bolyai, 2011. 59–72., ISBN 978-606-526-064-1

9. Török László: A Case Study of Privatization without Consideration: The Failure of Voucher Privatization in the Czech Republic, Theory Methodology Practice: Club of Economics in Miskolc 7:(2), 2011. 79–86., Faculty of Economics, ISSN 1589-3413

10. Török László: Az európai privatizációs modellek komparatív elemzése: poszt-szocialista és piaci intézményi eljárások a magánosításban, Köz-Gazdaság 6:(3), 2011. 181-197., ISSN: 1788-0696

8. A szerző kutatás témájával kapcsolatos konferencia előadásai

1. Kecskeméti Főiskola, Gazdálkodás és Menedzsment Tudományos Konferencia, 2013. 09. 05., Előadás címe: A magyarországi privatizáció társadalompolitikai perspektívából való elemzése.

2. The First International Global Virtual Conference, University of Zilina, Slovak Republic, Ideje: 2013. April 08–12., Virtuális előadás címe: Analysis of European Privatization Models.

3. VI. Európai Kihívások Nemzetközi Tudományos Konferencia, Szeged, Szegedi Tudományegyetem, Mérnöki Kar, 2012. június 7., Előadás címe: Intézményi elemek értékei a nemzeti vagyonban.

4. Magyar Tudomány Ünnepe, Szent István Egyetem, Gazdasági, Agrár és Egészségtudományi Kar, Nemzetközi Konferencia, Békéscsaba, 2011. november 3–4. Előadás címe: A PIIGS országok államadósságának mérséklése privatizáció által.

5. Small and Medium sized enterprises in a Globalized World, Babes-Bolyai University, Cluj – Napoca, Romania, September 22–24, 2011., International Conference, Előadás címe: Case study about privatization in Great Britain.